

A Ludwig házaspár története

KUCSERA ESZTER PANNA

Tanulmányomban a Peter és Irene Ludwig házaspár által létrehozott gyűjtemény történetét szeretném ismertetni. A házaspár gyűjteményébe az antikvitástól egészen a kortárs művészetig tartoznak műalkotások, melyek a világ harminc múzeumában található meg, és tizenkettő viseli a nevüket. Úgy vélem, megkerülhetetlen szereplői a kortárs művészet, illetve a műkereskedelem világának.

Az első részben Peter Ludwig életét, Irene Monheimmel való találkozását és kettejük – egyetemi éveikben megkezdett – műgyűjtési tevékenységét mutatom be. A következő fejezetben szólok Peter Ludwig és Pablo Picasso kapcsolatáról, valamint ismertetem azt, hogy miért lett a Ludwig házaspár gyűjtői tevékenységének központja a Picasso-gyűjtemény. Végül bemutatom a 60-as években történő változásokat és a vasfüggöny mögötti országok művészei felé való nyitást, továbbá a múzeumok, különböző intézmények alapításának körülményeit.

Tanulmányok

Peter Ludwig 1925. július 5-én született Koblenzben, szülei Fritz Ludwig cementgyáros és Helene Ludwig. Humán szakos gimnázium elvégzése után két évig, 1943–1945 között katonai szolgálatot teljesített. A második világháború során amerikai fogságba került, hazatérés után jogot tanult a Bonni Tudományegyetemen. Jogi tanulmányait félbehagyta, és átiratkozott a Mainzi Egyetemre, hogy művészettörténetet, régészetet, őstörténetet és filozófiát tanuljon.

Doktori disszertációját 1950-ben *Picasso emberképe mint nemzedékünk élethez való attitűdjének kifejeződése* címmel írta, holott addig egyetlen eredeti Picasso-művet sem látott. Az egzisztencialista filozófia meghatározta Peter Ludwig gondolkodását, ezért olyan költőkkel és filozófusokkal hozta párhuzamba Picasso művészetét, mint Rilke, Hesse, Jaspers, Kafka, Heidegger, Camus és Sartre.¹

Az egyetemen ismerte meg a szintén művészettörténetet, őstörténetet és régészetet tanuló Irene Monheimet, akivel 1951-ben házasságot kötött. Irene Monheim családja Aachenben birtokolta a nagy múltú Monheim-féle csokoládégyárat, mely a második világháború nehézségeit túlélve sikeresen működött, és meghatározó szerepet töltött be a német

¹ Evelyn Weiss – Maria Teresa Ocana (eds.): *Picasso: the Ludwig Collection: paintings, drawings, sculptures, ceramics, prints*. München: Prestel, 1992, 5.

gyáriparban. A házasságkötés után Peter Ludwig bekerült a csokoládégyár igazgatótanácsába, majd 1969-től annak elnöke lett.²

Egyetemi tanulmányaik alatt mindketten élénk érdeklődést mutattak a műgyűjtés iránt. Kikérték művészettörténészek, muzeológusok tanácsát. Az 1950-es években kezdtek el önálló gyűjtéssel foglalkozni. Már a gyűjtés megkezdése előtt fontos szempont volt számukra, hogy nemcsak a szűk szakmai rétegnek szeretnének megfelelni, hanem a művészet iránt érdeklődő közönségnek is. Kezdetben XVIII. század végi és XIX. század eleji, első kiadású német könyveket, XVIII. századi porcelánt és ebből az időből származó delfti kályhacsempéket gyűjtöttek. Ezeket később az aacheni és kölni múzeumoknak adományozták. 1957-ben Peter Ludwig az aacheni múzeumi egyesület elnöke, felesége pedig a vezetőség tagja lett. Miután utazást tettek Közép-Amerikában és Peruban, elkezdtek prekolumbián alkotásokat is gyűjteni. Ezek 1960 óta Kölnben a Rautenstrauch-Joest néprajzi múzeumban tekinthetők meg. Foglalkoztak középkori, kézzel festett képekkel, díszes kezdőbetűkkel díszített európai, illetve előázsiai kéziratokkal, melyek később (1983-ban) Amerikába, a J. Paul Getty Múzeumba kerültek. Továbbá ókori római és görög vázákat és szobrokat is gyűjtöttek, melyek ma német és svájci múzeumokban találhatóak meg. A házaspár a bázeli Ókori Múzeumnak mintegy 250 művet adományozott.³

A Picasso-gyűjtemény

A Ludwig házaspár gyűjtői tevékenységének központja a Picasso-gyűjtemény. Peter Ludwig doktori disszertációját is Pablo Picassóról írta. Akkoriban ez ritka dolognak számított, mivel egyetemi dolgozatokban nem volt szokás XX. századi művészettel, művésszel foglalkozni. A második világháború után Franciaországban Picasso képeit közgyűjteményekben nem lehetett látni. Ehhez képest Németországban már a század elején vásároltak múzeumok Picasso-műveket. Időközben azonban megváltoztak a politikai viszonyok. 1937-ben az új náci rendszer tisztogatásokat tartott a német múzeumokban, és Picassót „elfajzottnak” titulálták. Csak a második világháború után, 1955-ben a kasseli Documentán állítottak ki Picasso-műveket. Később Münchenben, Kölnben és Hamburgban is rendeztek nagy kiállításokat. Így történhetett, hogy Ludwig egyetlen művet sem látott a művésztől egyetemi éve alatt. Joggal vetődik fel a kérdés: hogyan tett rá ekkora hatást a spanyol képzőművész?⁴

1947-ben a Mainzi Egyetemen Ludwig részt vett Fritz Gerke professzor előadás-sorozatán tartott a modern művészetről és Picassóról, majd apósa ismerőse, Hermann Schnitzler előadásain is, aki a kölni Schnütgen Múzeum igazgatója volt. Schnitzler előadásában kifejtette, hogy számára Picasso művészete a XX. századi emberben lezajló folyamatokat tükrözi. Bár egyikőjük sem volt a XX. századi művészet szakértője, mégis nagy hatást tettek rá. Peter Ludwig

² Ludwig Worldwide. *A Ludwig Múzeum honlapja*. ludwigmuseum.hu/ludwig-worldwide (utolsó letöltés: 2021.03. 20.)

³ Becker Astrid. és Rubovszky Éva (szerk.): *A Ludwig Gyűjtemény Der Sammlung Ludwig*. Budapest: Széchenyi Könyvkiadó – Artunion, 1987, 11.

⁴ Weiss – Ocana: *Picasso*, 5.

szerint Picasso a kor válsághelyzetének embere, a művész emberképe egyfajta generációs életérzés megmutatója.⁵

Ahogy Wolfgang Becker művészettörténész, az aacheni Ludwig Forum für Internationale Kunst egykori igazgatója fogalmazott, Peter Ludwig későn született Picasso-gyűjtő, mégis a gyűjteményben megtalálhatóak rajzok, gouache-ok, akvarellek, festmények, kollázsok, bronz-, gipsz- és fémszobrok, kerámiák, rézkarcok, metszetek, linóleummetszetek, könyvillusztrációk és nyomódúcok. Többek között megszerezte Picasso *Suite Vollard* (1930–1937) című száz rézkarcát, a *Minotauremachie* című grafikasorozatot és a *Franco álma és hazugsága* című, 156 darabból álló rézkarcot. A gyűjtemény átfogja Picasso sokszínű életművét. Peter Ludwignak épp ez a sokszínűség volt a célja: hogy bemutasson különféle technikákat, és érzékeltesse a legfontosabb motívumokat Picasso életéből.⁶

Evelyn Weiss művészettörténész, aki a kölni Ludwig Múzeum igazgatóhelyettese volt 1983–2003 között, az 1992-ben útjára induló *Picasso művei a Ludwig Gyűjteményben* című katalógusában párhuzamot von Pablo Picasso és Peter Ludwig között. Maga a művész is foglalkozott gyűjtéssel, barátok, pályatársak és idegen kultúrák alkotásait gyűjtötte össze. Hatalmas gyűjteményt halmozott fel, műtermeket, lakásokat, házakat töltött meg velük.⁷ E tekintetben párhuzam vonható Peter Ludwiggal, aki szintén változatos gyűjteményt halmozott fel legkülönbözőbb korokból és irányzatokból. Amíg Picasso műtermekben, lakásokban halmozta fel gyűjtött kincseit, addig Ludwig alapítványokat és múzeumokat hozott létre. Mindketten kapukat nyitottak új országok, kultúrák és irányzatok felé. Picasso és Ludwig munkásságára egyaránt jellemző a szorgalom és a kemény munka. Mindkettőjüknek fontos volt, hogy minden egyes munkájuk, alkotásuk, vásárlásuk tökéletesen beleillesszékjen a nagy „egészbe”. Ahogy Picasso tudatosan megtervezte alkotásait, hogy azok a többihez illeszkedjenek, Peter Ludwig ugyanígy gondolkodott a gyűjtés során. Nem csoda, hogy a házaspár gyűjteménye Picasso egész életművét bemutatja, egészen a művész utolsó munkájáig.

A Weiss által írt *A Ludwig Gyűjtemény – Der Sammlung Ludwig* című katalógusban olvasható egy interjú Peter Ludwiggal. Itt kifejtette, hogy a gyűjteményből számára a legkiemelkedőbb alkotások a kései Picasso-művek, melyek a 1960-as évek második felében készültek. Feleségének köszönhető, hogy a gyűjteményben kései Picasso-művek is megtalálhatóak; Irene hamar felismerte ezek jelentőségét, és aktívan segített minden vásárlást.⁸

Gyűjtési tevékenységük

A gyűjtemény történetében az 1960-as évek hozták meg a változást, amikor a tulajdonosok érdeklődése teljes mértékben a modern és kortárs művészet felé fordult. Wolfgang Becker *A Ludwig Gyűjtemény – Der Sammlung Ludwig* című katalógusban úgy fogalmazott: bár nem

⁵ Uo., 6–7.

⁶ Astrid – Rubovszky: *A Ludwig Gyűjtemény Der Sammlung Ludwig*, 11.

⁷ Weiss – Ocana: *Picasso*, 6.

⁸ Uo., 7.

lehetett előre látni, hogy a házaspár végül a pop art felé fog fordulni, mégis voltak erre utaló jelek.⁹ Az egyik ilyen jel az volt, hogy Peter Ludwig mindig is erősen kötődött az aktuálpolitikához és a kortárs társadalmi kihívásokhoz. Azokat az alkotásokat részesítette előnyben, melyek kortárs problémákat, történéseket, embereket mutattak be. A gyökeres változás egy amerikai út során történt. 1966-ban New Yorkban jártak a Sidney Janis Galériában, ahol Peter Ludwig megvásárolta Tom Wesselmann *Tájkép No. 4.* című művét. Ez volt az első darabja annak a pop art gyűjteménynek, ami világhírűvé tette a házaspárt. Becker elmondja, hogy a pop art gyűjtemény első bemutatása hatalmas felháborodást keltett. A bemutató után Peter Ludwig fordulóponthoz érkezett: ettől kezdve gyűjteményében aktívan követte a művészet fejlődését, és mindent úgy alakított, hogy fent tudja tartani a gyűjtemény népszerűségét. A későbbiekben gyűjtöttek hiperrealista, német új-expresszionista és amerikai *pattern painting*, illetve graffiti-műveket, valamint lépést tartottak a kor aktuális trendjével. Innentől kezdve egyre gyorsabb ütemben bővült a gyűjtemény.¹⁰

A nemzetközi piacon ők voltak az elsők, akik nyitottak a keleti blokk felé. Megvásárolták szovjet, bolgár, magyar, kínai és kubai, illetve keletnémet művészek munkáit. Ezek beszerzése jóval nehezebb volt, mint a nyugatiaké, mivel a vasfüggöny mögött nem voltak galériák, és a házaspár „hagyományosan” ezeken keresztül vásárolt alkotásokat nyugaton. Más módszerhez kellett folyamodniuk: állami intézményeken keresztül tudtak hozzájutni a művekhez.

Múzeumok

Aachen 1970-ben a házaspár rendelkezésére bocsátotta a városi múzeumot, melynek neve Neue Galerie – Sammlung Ludwig lett. Ez volt az első kortárs múzeum, ami a nevüket viselte. A múzeumot a megnyitás óta egészen 2001-ig dr. Wolfgang Becker vezette. Az intézmény olyan feladatokat is ellátott, mint az új szerzemények feldolgozása, publikálása és továbbadása. 1991-től az aacheni múzeum Ludwig Forum für Internationale Kunst néven ismert.

Aachen után 1976-ban a házaspár Köln városával is megállapodást kötött. Ennek értelmében Ludwigék 350 alkotást adományoztak a városnak (orosz avantgárd, pop art és a hetvenes évekből származó műveket) annak fejében, hogy Köln egy teljesen új múzeumot épít a modern művészetnek. Ehhez a gyűjteményhez csatolták a Wallraf Richartz Múzeum modern művészeti gyűjteményét is, a Haubrich-gyűjteményt. Az intézmény végül 1986-ban nyílt meg a kölni dóm szomszédságában. A múzeum három külön részre osztható (orosz avantgárd, amerikai és brit pop art), 1994-ben ide került a Picasso-gyűjtemény 90 darabja, továbbá az a 774 mű, amit Irene Ludwig 2001-ben adományozott a múzeumnak. A múzeum épületéből 2000-ben kiköltözött a Wallraf Richartz Múzeum, így az épület teljes egészében a Ludwig Múzeum rendelkezésére áll. Már 1976-ban a városnak adományozta Peter és Irene Ludwig az 1960-as és 1970-es évek művészeti gyűjteményét. Ma a Ludwig Múzeum ad otthont az amerikai pop art legnagyobb gyűjteményének az Amerikai Egyesült Államokon kívül. Olyan művészek alkotásai láthatók itt,

⁹ Uo., 7-8.

¹⁰ Szipőcs – Bencsik: *A gyűjtemény: Ludwig Múzeum-Kortás Művészeti Múzeum*, 11.

mint Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Claes Oldenburg, Jasper Johns, Robert Rauschenberg és James Rosenquist.

1977-ben a Ludwig házaspár középkori és modern művészeti gyűjteményét az Aachenben található Suermondt Múzeumnak adományozta. Ez a kollekció 200 műalkotást tartalmaz, a román stílusú oszlopsoroktól kezdve egészen modern alkotásokig. A gyűjtemény részét képezik például a kölni dóm jó állapotban megmaradt, XIII. századi üvegfestményei is. Ezután a múzeumot átnevezték Suermondt – Ludwig Múzeumra.

Ausztriában az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása, a gazdasági válság, a II. világháború következményei mind közrejátszottak abban, hogy nem alakult ki egységes intézmény a modern művészet bemutatására. Próbálkozások voltak ugyan, de egyik sem tartott sokáig. 1962-ben Werner Hofmann művészettörténész vezetésével megalakult a Museum des 20. Jahrhunderts. Hofmann azt a feladatot kapta, hogy állítson fel egy modern művészeti alkotásokból álló gyűjteményt. Mivel Ausztria modern művészeti emlékei hiányosak voltak, Hofmann a bővítésre helyezte a hangsúlyt. A múzeumot a Karl Schwanzer által épített, 1958-es brüsszeli világkiállításra készült épületben helyezték el a Svájci kertben. A múzeum egyterű, két emeletből áll, és nem tagolódik különálló részekre, így teljességgel belátható.¹¹

1977-ben Hans Mayr elnök szervezésében sikerült az aacheni Ludwig-gyűjteményből kiállítást rendezni. A Künstlerhausban rendezett bemutató középpontjában pop art és fotórealista alkotások álltak. A kiállítás olyan jól sikerült, hogy a házaspár hosszabb időre letétbe helyezett alkotásokat a bemutatott művek közül. Hertha Firnberg szövetségi miniszter felállított egy bizottságot, amely a Ludwig házaspárral arról tárgyalt, hogy mely művek maradhatnak Bécsben. Eleinte száz műben egyeztek meg, de ez a szám folyamatosan nőtt, a végére pedig megduplázódott. Így egyre sürgetőbbé vált egy önálló intézmény létrehozása.

A választás a IX. kerületi, barokk stílusban épült Liechtenstein-palotára esett, melyet I. János Ádám liechtensteini herceg építtetett. A döntést sok kritika érte, mivel sokan úgy érezték, hogy az épület nem alkalmas modern művészeti alkotások bemutatására. Mások szerint azonban éppen emiatt alkalmas hely. Dieter Ronte művészettörténész szerint ez a kettőség, az új és a hagyományos ötvözése adja a múzeum különlegességét. Wolfgang Hahn 1978-ban a kölni Ludwig Múzeum rekonstrukciós műhelyének és a kölni Modern Művészeti Társaság alapítójának újrealista és fluxusgyűjteményével egészítette ki az állományt. 1979. április 26-án megnyitották a Museum moderner Kunstot. A bemutatón részt vett Rudolf Kirchschrager szövetségi elnök, Hertha Firnberg, Fred Sinowatz szövetségi miniszter, valamint Peter és Irene Ludwig. A megnyitó beszédben Peter Ludwig kitért arra, hogy a múzeumnak fontos feladata lesz bekapcsolódni a nemzetközi múzeumi életbe. Ezt a későbbiekben sikeresen végre is hajtották.¹²

1981-ben Hertha Firnberg és a Ludwig házaspár létrehozta az Ausztriai Ludwig Alapítvány a Művészetért és a Tudományért nevű alapítványt. Az addig kölcsönzött művek nagy része az alapítvány kezébe került, és állandó hitelként tarthatók a múzeumban. Az állam szerződésben

¹¹ Faber Monika és Frank János (szerk.): *Egyetemes művészet 1960 után: a bécsi Museum Moderner Kunst és a Ludwig-Alapítvány kiállítása*. Budapest: Múcsarnok, 1983, 6–8.

¹² Uo., 6–8.

vállalt kötelezettséget arra, hogy pénzzel támogatja az alapítványt a gyűjtemény bővítése érdekében, továbbá megegyeztek egy egységes modern művészeti múzeum megépítéséről.

1998-ban áprilisában felújították az Óváros szélén az egykori császári lóistállókat annak érdekében, hogy egy új kulturális központot hozzanak létre Bécsben. Laurids és Manfred Ortiner tervei alapján három év alatt el is készült a Museumsquartier, röviden MQ. A múzeumnegyed központját két építmény határozza meg: a Leopold Múzeum, illetve a Museum moderner Kunst Stiftung Ludwig Wien, azaz röviden, 2001 nyarától MUMOK. Ekkor a két múzeum egyesült, hogy egységesen reprezentálja a modern és kortárs művészetet.

A MUMOK épülete egy tömörszerű, sötétszürke bazaltforma, ablaknyílások nélkül, így a kiállítótereket neonfényvel világítják meg. Kilenc emeletes, amiből hét kiállítóteremként funkcionál. A különböző városi szabályozások miatt a múzeum egy része a föld alatt helyezkedik el. 10 000 mű található itt 1600 művésztől. A gyűjtemény több blokkból áll a múzeum történelmének különböző szakaszai alapján. A MUMOK korábbi igazgatója, Edelbert Köbbel szerint a múzeum fő profilja a fluxus, a pop art, a fotórealizmus, az amerikai hiperrealizmus, a bécsi akcionizmus és a kelet-európai művészet. A MUMOK folyamatosan bővíti gyűjteményét osztrák és kelet-európai művészek munkáival is, illetve külön figyelmet fordítanak a fényképek, videók, filmek, festmények, szobrok, installációk gyűjtésére. Emellett fő feladatnak tekintik egy modern művészeti múzeum fenntartását a társadalom számára.

A keleti blokk iránti érdeklődés

1979-ben Kelet-Berlinbe is eljutottak a gyűjtemény egyes darabjai: 22 modern művészeti alkotást adtak öt évre kölcsön a Nemzeti Galériának, cserébe keletnémet művészek alkotásait állították ki Aachenben. Az aacheni kiállítás *Az NDK művészete ma* címen 76 festményt, grafikát és szobrot mutatott be kilenc művésztől.

Mindenki számára látható volt, hogy a Ludwig házaspár törekedett a különböző kultúrák, nemzetek megismertetésére, és ebben az akkori politikai viszonyok sem állíthatták meg őket. A gyűjtemény tartalmazott orosz, illetve szovjet alkotásokat. Ezért a házaspár meghívást kapott a Szovjetunióba, hogy megismertessék velük a kortárs szovjet művészetet. Ezután 1982-ben a kölni Stadtmuseum és az aacheni Neue Galerie – Sammlung Ludwig állította ki az új szerzeményeket, 97 festményt, 10 szobrot, 485 grafikát szovjet művészekről. Ez volt az első alkalom, amikor nyugaton ilyen nagyszabású kortárs szovjet tárlatot rendeztek.¹³

Későbbi tevékenységek

Az 1982-es év azért volt fontos, mivel októberben Peter és Irene megalapították a „Ludwig Alapítvány a Művészetért és a Nemzetközi Megismertetésükért” elnevezésű alapítványt Aachenben. Miután 1996. július 22-én Peter Ludwig hirtelen elhalálozott, felesége létrehozta a

¹³ Uo., 13.

Peter és Irene Ludwig Alapítványt. Az alapítványt Walter Queins vette át, aki ugyanazt a munkát folytatta, amit jogelődje: műtárgyakat gyűjtött, gondozott és helyezett letétbe, kiállításokat szervezett, és megteremtette a pénzügyi háttérét. Ahogy a házaspárnak, úgy az alapítványnak is fontos, hogy áthidalja a politikai rendszereket, ellentéteket, és kapcsolatot, kommunikációt alakítson ki különböző nemzetek, kultúrák között, minél több helyen népszerűsítve az eredeti célokat. Az alapítvánnyal kapcsolatban fontos kiemelni: nem az a célja, hogy változatlan formában tartsa fenn a gyűjteményt, hanem hogy naprakésszé tegye, és a jövőt gazdagítsa. Irene Ludwig egészen 2010. november 28-án bekövetkezett haláláig tevékeny volt a gyűjtemény életében.

Németország, Ausztria és Svájc mellett a világ számos pontján megtalálhatóak a Ludwig házaspár által gyűjtött alkotások. 1987-ben létrehozták alapítványukat Budapesten, majd 1989-ben megalapították a budapesti Ludwig Múzeumot, mely 1991-ben nyitotta meg kapuit a Budavári palota „A” épületében. Budapest mellett Szentpéterváron is múzeumot hoztak létre 1994-ben. 118 alkotást adományoztak a múzeumnak, ami 1995-ben nyílt meg a Márványpalotában. Az épületben orosz és nemzetközi művészek alkotásai láthatók.

A következő évben Pekingben kötöttek megállapodást a Kínai Népköztársaság Kulturális Minisztériumával és a Kínai Nemzeti Múzeummal, így jött létre a Ludwig Múzeum a Nemzetközi Művészetért. 1998-ban a műalkotások gyűjtése és védelme érdekében egy új raktárt építettek, majd 2002–2003 között az egész Kínai Szépművészeti Múzeumot felújították, így a pekingi Ludwig Múzeumot is. Olyan művészek munkáit állították ki, mint Roy Lichtenstein, Georg Baselitz, Andy Warhol, Jasper Johns, Pablo Picasso, Natalia Nesterova és Tom Wesselmann. A múzeumban rendeztek már Chagall-, Miró- és Rodin-kiállítást is. Európán és Ázsián kívül még Kubában, Havannában hoztak létre művészeti intézetet.

A Ludwig Gyűjtemény jelenlegi elnöke dr. Brigitte Franzen, aki 2020 novemberében jelentette be, hogy hat év után lemond vezetői tisztségéről. Hatéves munkája alatt kapcsolatot alakított ki a dohai Iszlám Művészeti Múzeummal, szorosabbra fűzte a kapcsolatot a berlini és a budapesti múzeummal, továbbá bővítette az alapítvány egyetemi ösztöndíjprogramjait.

Összefoglalás

Tanulmányomban szerettem volna a teljesség igénye nélkül átfogó képet adni a házaspár életéről, alapítványukról, gyűjteményükről és a múzeumokról, mivel úgy gondolom, hogy Magyarországon a házaspár tevékenysége kevésbé ismert.

A Ludwig-gyűjtemény főleg XX. századi anyaga miatt híres – különös tekintettel a Picasso-művekre és az orosz avantgárd alkotásokra –, és a legnagyobb amerikai és európai pop art gyűjteménnyel rendelkezik. A házaspár egyik fontos célja volt intézmények, múzeumok létrehozása. Fontosnak tartottam a hozzánk legközelebbi, bécsi Ludwig Múzeumot röviden ismertetni, hiszen anyagában ez áll a legközelebb a budapestihez. Legfontosabbnak tartom a kölnit, ahol a Picasso- és a pop art gyűjtemény nagy része, valamint a korai orosz avantgárd műalkotások Oroszországon kívüli legátfogóbb gyűjteménye található.